

DUMITRU TUDOR

(1908—1983)

Prin continua explorare a unor lumi ce nu trebuie uitate prin întâlnirea cu gândurile despre viață și moarte, cum rezultă ele din vestigiile multimilenare, din inscripții, rituri și ritualuri funerare, aparent, arheologii au și privilegiul de a se acomoda întreaga viață cu trecerea în neființă. Obsesia scurtei treceri prin viață în raport cu milenii de existență ale omenirii este uneori succedată de înțeleptele cuvinte *Carpe diem!* Dar cîți reușesc să domine timpul?

În această iarnă fără zăpezi a anului 1983, în care natura însăși nu-și găsește ritmul, a încetat să bată inima Profesorului D. Tudor, omul care, prin realizările sale părea că se numără printre acei puțini care stăpînesc sau chiar dilată timpul, căci altfel cum ar fi avut răgazul să învețe pentru el pentru a-i învăța pe alții, să fie *om, profesor, arheolog, numismat, istoric, îndrumător, popularizator al istoriei*, cel mai prolific dintre „istoricii epocii clasice”.

Drumul în viață a Prof. D. Tudor a pornit din Izverna, satul Seliștea, jud. Mehedinți unde s-a născut la 20 mai. A urmat un foarte bun liceu, acum centenar, la Drobeta-Turnu Severin și apoi la Satu Mare. Student al Facultății de litere și filosofie a Universității din București a avut profesori care se numără printre marii noștri istorici, arheologi, epigrafiști sau geografi cu larg orizont: Nicolae Iorga, C. C. Giurescu, Ion Andrieșescu, Sc. Lambrino, Simion Mehedinți, Vintilă Mihăilescu ș.a.

Absolvent al facultății cu „magna cum laude” în anul 1930 a fost numit profesor de liceu la București și Caracal. Opțiunea pentru istoria veche, concretizată în anii studenției prin participarea la săpături arheologice în vestitele așezări dobrogene Histria și Capidava și prin lucrările științifice elaborate în primii ani după absolvire, va căpăta un imbold și apoi o certitudine după obținerea unei burse pentru Școala română de la Roma.

În anii 1933—1935, după o muncă asiduă, în condițiile unei documentări optime, a întocmit lucrarea *I Cavaleri danubiani* care-i va aduce apoi (1936) titlul de doctor al Universității din București cu calificativul *magna cum laude*. Posibilitățile de informare de la Roma, cercetarea directă a celor mai multe piese reperteriate prin deplasarea la marile muzee europene, discuțiile cu savanți de talia lui Franz Cumont și Mihail Rostovțev, au contribuit la realizarea unei valoroase lucrări asupra unei teme atât de complexe. Teza de doctorat, tipărită în paginile revistei Școlii române de la Roma, *Ephemeris Dacoromana*, VII, 1937, a fost apreciată drept cea mai temeinică contribuție asupra Cavalerilor danubieni. Cu repertoriul adus „la zi”, restructurată, cu tot mai multe elemente din imagistica reliefurilor culturale explicate, lucrarea despre Cavalerii danubieni, va cunoaște o nouă apariție 1969—1970, la Leiden, în prestigioasa colecție dirijată de Prof. M. J. Vermaseren. Cele două volume *Corpus Monumentorum religionis Equitum Danuvinorum* (CMRED) au însemnat o incununare și o recunoaștere a unei munci și contribuții durabile aduse de D. Tudor la istoria cultelor și credințelor în secolele II—III e.n. în provinciile romane dunărene.

Între anii 1937—1943 a fost din nou profesor de liceu la Cimpulung Muscel și apoi la București. Continuă o susținută activitate științifică prin valorificarea colecțiilor arheologice din unele orașe ale Olteniei, săpături arheologice și munca pentru alcătuirea unei lucrări care urma să cuprindă prezentarea vestigiilor romane și romano-bizantine de pe teritoriul Olteniei. Cartea rezultată *Oltenia romană*, apărută în anul 1942, cînd autorul avea doar 34 de ani, a fost premiată ca și *I Cavaleri* . . . cu premiul „Vasile Pârvan” al Academiei Române (1943). În literatura de specialitate, alături de elogii, au fost formulate și unele critici, care aveau în vedere posibilitatea concilierii denumirii cărții cu teritoriul Daciei inferioare, sistemul de cercetare, structura cărții, unele formulări ameliorabile etc.

Cele patru ediții ale „Olteniei romane”, ultima apărută în anul 1978 sînt o mărturie a activității de peste cinci decenii a prof. D. Tudor pentru valorificarea rezultatelor cercetărilor arheologice, a monumentelor sculpturale și epigrafice, a tot ce poate fi mărturie asupra epocii romane și romano-bizantine pe teritoriul Olteniei. A considerat că autorii au dreptul și datoria de a-și ameliora și amplifica periodic unele lucrări. În *Supplementum Epigraphicum* din „Oltenia romană” ed. I—III, puteau fi găsite inscripțiile apărute după anul 1902, deci neincluse în *CIL*, cuprinse toate în prezent în *IDR*, II.

Din anul 1943 prof. D. Tudor a fost și Șef de lucrări la Muzeul Național de Antichități.

Activitatea de cercetare arheologică pe teritoriul Olteniei indeosebi, s-a desfășurat pe șantierele Slăveni, Stolniceni, Simbotin, Arutela. Rădăcinești, Copăceni, pe *limes alutanus*.

Din anul 1947 a avut posibilitatea să transmită și de la catedra universitară rezultatele investigațiilor sale viitorilor profesori și cercetători, fiind numit profesor la Facultatea de istorie și geografie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași. A fost decan al acestei facultăți în anii 1949—1953 și director al Muzeului de Antichități. A încercat să dirijeze o parte a activității sale, științifice în direcția cercetării romanității în Moldova. A publicat descoperiri monetare romane, a reluat, încercând noi rezolvări asupra unor monumente epigrafice aflate în colecțiile muzeului ieșean, unele provenite din sudul roman al Moldovei. A muncit mult la reinventarierea materialelor aflate în colecțiile Muzeului de Antichități. Scrisul său poate fi reținut pe zeci de pagini ale registrelor. Se cuvine a menționa în aceste pagini ale unei reviste istorice ieșene, că mulți cercetători ai Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” istorici (E. Negruți, C. Istrate, I. Ciubotaru, L. Boicu, A. Macovei, Al. Zub) sau arheologi (A. C. Florescu, M. Florescu, Silvia Teodor, D. Teodor) l-au avut Profesor. A lăsat la Iași o impresie puternică și durabilă atit datorită cursurilor documentate și sistematice de istorie universală veche cit și pentru apropierea de studenți, sprijinul acordat acestora într-o perioadă economică încă dificilă.

Din anul 1954 pînă în 1974 a funcționat ca profesor al Facultății de istorie a Universității din București într-una din perioadele în care istoria veche a României și universală, unele științe auxiliare au fost ilustrate de un grup de mari profesori (I. Nestor, Em. Condurachi, D. M. Pippidi, D. Berciu, Gh. Ștefan ș.a.). A fost decan al Facultății în anul 1956. Revenit mai aproape de ținuturile în care desfășurase o vastă activitate arheologică, a continuat săpăturile de la Reșca-Romula, Celei—Suciava, din numeroase centre ale Olteniei.

Rezultatele cercetărilor sale însumează peste 800 lucrări și dacă ar fi însumate și notele mai mărunte inclusiv cele întocmite pentru *Faști Arheologice* ele s-ar cifra la 5 800 titluri.

Urmărindu-i evoluția și împlinirile, meditănd asupra discuțiilor purtate cu regretatul Profesor sau asupra textului scrierilor sale s-ar impune să subliniem latura exemplară a unei activități multilaterale cantonate în spațiul istoriei vechi pe care a dus-o peste jumătate de veac.

Omul înalt, voinic cu o figură smeadă, oarecum aspră la care se asocia mai greu privirea blajină, era dotat cu o forță de muncă puțin obișnuită, dublată de o mare disciplină a muncii. Din ținuturile originare părea să fi luat doar un pragmatism mai pronunțat dar nu era rezeptiv la vorbă ci mai domol ca moldovenii și la fel de ospitalier ca ei.

Arheologul D. Tudor, a întreprins cercetări în cele mai importante orașe ale Daciei Inferioare sau în centre de pe limesul alutan, a valorificat cu promptitudine materialele recoltate. A căutat să-și îmbunătățească metoda de săpătură rămasă uneori în urmă în comparație cu cea a unor arheologi care cercetau preistoria. A polarizat în jurul său un număr însemnat de colaboratori din generații diferite (G. Popilian, O. Toropu, M. Davidescu, V. Barbu, Gh. Poenaru-Bordea, C. Vlădescu, C. M. Tătulea ș.a.) care continuă cu succes atit săpăturile arheologice cit și întocmirea unor monografii din istoria economică, politică și militară a Daciei Inferioare care sporesc zestrea documentară a unei viitoare istorii a Daciei romane.

„Oltenia romană” cuprinde în mare parte materiale recoltate din săpăturile care le-a condus, fiecare nouă ediție oglindind și un stadiu al cercetărilor arheologice din teritoriul dintre Jiū—Dunăre și Carpați.

Epigrafistul. D. Tudor a publicat inscripții de toate categoriile, de la *graffiti*, *tituli picti*, *stampile pe amfore*, *mortaria* sau *tegulae* la epigrafe onorifice, votive sau funerare, simple sau cu interesante implicații, adunate în grupaje de *Comunicări epigrafice* sau separat. Utilitatea acelu *Supplementum Epigraphicum* al Olteniei romane a fost adeseori subliniată. A fost printre puținii epigrafisti care au pus la dispoziția colegilor și fragmente de inscripții pe care n-a reușit să le descifreze. Valoarea documentelor scrise pentru cunoașterea istoriei economice, politice sau sociale era totdeauna relevantă. Numeroase lucrări ale prof. D. Tudor au, de altfel, inscripțiile ca suport principal (Ex. *Răspîndirea amforelor grecești stampilate în Moldova, Muntenia și Oltenia — 1967; Importul de vin și untdelemn în provincia Dacia — 1968; Istoria sclavaajului în Dacia romană — 1957 etc.*).

Numismatul D. Tudor, a descoperit și publicat numeroase monede și tezaure monetare și a îndrumat doctoranți în numismatică.

Istoricul D. Tudor a elaborat alături de un număr puțin obișnuit de note, studii, rapoarte de săpături și sinteze asupra epocii romane și romano-bizantine.

Oltenia romană ed. I, 1942; ed. IV, 1978 calificată drept „un tezaur istoric-arheologic de referință cu valoare durabilă și de neînlocuit (I. I. Russu, Transilvania, 3, 1980, p. 12) este doar una din importantele contribuții.

Istoria sclavaajului în Dacia romană — 1957 cuprinde însemnate pagini de istorie economică și socială a Daciei.

Orașe, târguri și sate în Dacia romană — 1968 este o carte de mare utilitate în condițiile inexistenței unui repertoriu complet al Daciei romane. Descrierile, prezentarea principalelor aspecte ale vieții romane din fiecare localitate pe baza cercetărilor arheologice a monumentelor epigrafice, o bibliografie selectivă, au determinat ca și în prezent la 15 ani de la apariție lucrarea să fie consultată cu folos.

A scris monografia de întinderi diferite asupra celor mai importante așezări cercetate Romula și Sucidava, ultima cu vestigiile ei importante și în epoca romano-bizantină fiind publicată și la Bruxelles. Tot într-o limbă străină dar în colecția *Bibliotheca historica Romaniae*, a apărut „*Les ponts romains du Bas-Danube*—1974.

Volumele *Corpus monumentorum religionis Equitum Danuvinorum* pot fi alăturate în opera istoricului doar „*Oltenei romane*” dar este o lucrare care depășește cercetarea zonală de larg interes pentru cercetătorii religiei romane de pretutindeni.

Necesitatea unei lucrări asupra arheologiei romane, utile atât cercetătorilor epocii cât și unui cerc mai larg de amatori, l-a determinat pe prof. D. Tudor să scrie *Arheologia romană*, 1975, asemănătoare ca structură lucrării clasice a lui A. Cagnat, E. Chapot, mai restrinsă ca volum și cu exemplificări din descoperirile de pe teritoriul României.

Enciclopedia civilizației romane pe care a coordonat-o urma să fie și un instrument accesibil celor ce se întilnesc cu multiplele aspecte ale vieții romane.

Popularizatorul. D. Tudor a fost printre puținii arheologi și istorici care au știut să estimeze ce doresc în primul rând să afle din istoria antică, mii de oameni cu preocupări diurne depărtate de cercetarea istoriei. A reinviat cu talent, într-un stil adecvat, neîmpovărat ostentativ de „termeni tehnici” și date, personalități, și evenimente. În numeroasele și vastele lucrări de popularizare întocmite de D. Tudor, istoria reală, științifică păstrează greutatea și atunci cînd încercările de reconstituire străbat și zone cu incertitudini. Temele lucrărilor sînt inspirate atât de istoria noastră veche cât și de cea universală.

A participat la numeroase sesiuni științifice ale muzeelor (în primul rând la Constanța) și sesiuni de rapoarte de săpături. A prezentat contribuțiile sale în fața savanților străini la colocvii, conferințe și congrese internaționale desfășurate la Sofia, București, Mamaia, Roma, Damasc, Freiburg, München, Xantem, Londra sau ca profesor invitat la Universitățile din Belgrad, Bratislava, Brno, Budapesta, Genova, Milano, Napoli, Palermo, Sofia. A fost membru titular al Academiei de Științe Sociale și Politice.

Toți cei care i-au fost elevi, studenți, colaboratori, care au învățat de la D. Tudor citindu-i lucrările vor păstra veșnic amintirea sa.

SILVIU SANIE

Succintă bibliografie selectivă.

Istoria Imperiului roman, a Daciei romane în sec. II—III e.n. și în epoca romano-bizantină.

a. Sinteze și monografii :

— *Oltenei romană*, ed. I, București, 1942, ed. a II-a 1958, ed. a III-a 1968, ed. a IV-a 1978.

— *Istoria sclavașului în Dacia romană*, București, 1957.

— *Orașe, târguri și sate în Dacia romană*, București, 1968.

— *Sucidava. Une cité daco-romaine et byzantine en Dacie*, Bruxelles, 1965.

— *Corpus Monumentorum religionis Equitum Danuvinorum (CMRED)*, I. The Monuments, Leyden 1968 ; II, The analysis and the interpretation of the monuments, Leyden 1976.

— *Les ponts romains du Bas-Danube*, București, 1974.

— *Arheologia romană*, București, 1975.

b. Studii, micromonografii și note :

— *Sucidava I*. Première campagne de fouilles et recherches archéologiques dans la forteresse romaine de Celei, département de Romanati, Dacia, V—VI, 1953—1936 ; *Sucidava II*, Dacia, VII—VIII, 1937—1940 ; *Sucidava III*, Dacia, N. S., XI—XII, 1945—1947 ; *Sucidava IV*, Materiale arheologice privind istoria veche a R.P.R., I, 1954 ; *Sucidava V*, Materiale, VII, 1961 ; *Sucidava VI*, Materiale, VIII, 1962, *Sucidava VII*, Materiale, IX, 1971 ;

— *I Cavalieri danubiani*, ED, VII, 1937, p. 189—356.

— *Stăpînirea romană în sudul Daciei, de la Aurelian la Constantin cel Mare*, RIR, X, 1940, p. 216—226.

— *Castra Daciae Inferioris I (Bumbești-Gorj)*, BCMI, XXXIII, 1940, p. 18—33 ; *II (Slăveni—Romanati)*, BCMI, XXXIII, 1940, p. 34—38 ; *III (Racoviță—Argeș)*, BCMI, XXXIV, 1941, p. 35—41 ; *IV: Castrul și băile romane de la Bivolari pe Olt*, BCMI, XXXV, 1942, p. 134—149 ; *V—VII: Copăceni, Titești și Rădăcinești, jud. Argeș*, BMMN, V, 1945, p. 95—101 ; *VIII: Săpăturile lui Gr. Toilescu în castrul roman de la Răcari—Dolj*, Apulum, V, 1965, p. 233—257.

— *Considerații asupra unor cercetări arheologice făcute pe limes Transalutanus*, SCIV, VI, 1955, p. 87—97.

— *La fortificazione delle città romane della Dacia nel sec III dell'e.n.*, Historia—München, XIV, 3, 1965, p. 368—380.

— *La ville et le village en Dacie romaine*, Dacia, N.S., XIII, 1969, p. 319—328.

— *Dovezile arheologice despre menținerea stăpînirii romane la nord de Dunăre după evacuarea aureliană a Daciei (sec. III—V)*, Historica—Craiova, III, 1974, p. 93—109.

— *Comunicări epigrafice I*, SCIV, XIII, 1962, p. 115—123; *II*, SCIV, 16, 1965, 1, p. 177—188; *III*, SCIV, 16, 1965, 2, p. 357—372; *IV*, SCIV, 17, 1966, p. 593—603; *V*, SCIV, 19, 1968, p. 331—338; *VI*, SCIV, 21, 1970, p. 313—326.

— *Deux dieux thraco-phrygiens à Drobeta*, Hommages à Maarten J. Vermaseren, III, Leiden, 1978, p. 1269—1280.

e. Colaborări la tratate, atlase și dicționare :

— *Istoria României*, I, București, 1960.

— *Tabula Imperii Romani: Drobeta—Romula—Sucidava*, București 1965; *Aquincum—Sarmizegetusa—Sirmium L. 34*, Budapesta, 1968; *Romula—Durostorum—Tomis, L. 35*, București, 1969.

— *Atlas istoric*, București, 1971.

— *Mic dicționar enciclopedic*, București, 1972.

— *Dicționar de istorie veche a României*, București, 1976.

Coordonare : *Enciclopedia civilizației romane*, București, 1982.

d. Cărți de popularizare a istoriei antice :

— *Cea mai mare răscoală a sclavilor : răscoala lui Spartacus*, București, 1956.

— *Decebal, regele crou al dacilor*, București, 1964.

— *Traian împărat al Romei*, București, 1966.

— *Hannibal*, București, 1966.

— *Romula*, București, 1968.

— *Alexandru Macedon*, București, 1968.

— *Mari căpitani ai lumii antice, I*, București 1969; *II*, București 1970; *III*, București, 1971.

— *Caesar*, București, 1969.

— *Romanii în Dacia*, București, 1969.

— *Pericles*, București, 1970.

— *Femei vestite din lumea antică — coroană sau cunună*, București, 1972.

— *Figuri de împărați romani, I*, București, 1974, *II*, București, 1975.

— *Decebal și Traian*, București, 1977.